

DECEMBERÖVERENSKOMMELSENS FALL – EN SPEGEL AV STRATEGISKT TÄNKANDE PARTISYMPATISÖRER?

ULF BJERELD, KARIN ERIKSSON OCH JONAS HINNFORS

Sammanfattning

Senhösten 2014 lade den nybildade regeringen med Socialdemokraterna och Miljöpartiet fram sin första budget. Vid omröstningen i riksdagen den 3 december röstade Sverigedemokraterna med allianspartiernas budgetförslag. Därmed föll regeringens budget och statsminister Löfven aviserade extra val. I slutet av året presenterade regeringen och allianspartierna den så kallade Decemberöverenskommelsen (DÖ) och extra valet utlystes aldrig. Överenskommelsen innebar att ”största partikonstellation” skulle kunna bilda regering och få igenom sina budgetar och var tänkt att gälla till valet 2022. Inom Moderaterna och Kristdemokraterna mobiliserades motstånd, och hösten 2015 röstade Kristdemokraternas riksting igenom att partiet skulle lämna Decemberöverenskommelsen. Övriga allianspartier följde omedelbart efter. I detta kapitel undersöker vi inställning till DÖ bland olika partisympatisörer, och finner att motståndet var starkast bland moderater, kristdemokrater och sverigedemokrater. Därefter studerar vi sambandet mellan konservativa värderingar hos moderata sympatisörer och inställning till DÖ. Vi identifierar ett signifikant samband mellan inställning till DÖ och inställning till att ta emot färre flyktingar, till EU och till att förbjuda tiggeri. Starkast är sambandet i flyktingfrågan.

Det började med en mycket formell pressträff den 27 december 2014 och slutade med knallen från en champagnekork den 9 oktober 2015. Den så kallade Decemberöverenskommelsen (DÖ) var tänkt att bestå i åtta år, men föll redan efter nio och en halv månad, när Kristdemokraternas riksting avvisade avtalet och Moderaternas partiledare Anna Kinberg Batra senare samma dag slog fast att överenskommelsen inte längre gällde.

Överenskommelsen manglades strax före jul fram i hemliga förhandlingar mellan Socialdemokraterna och Miljöpartiet – som just bildat regering – och allianspartierna, Centerpartiet, Folkpartiet Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna. Orsaken var att Sverigedemokraterna den 3 december hade röstat på Alliansens budget vilket innebar att den nya S/MP-regeringens första budget föll. Statsminister Löfven aviserade då prompt extra val. Men det blev aldrig av, eftersom Decemberöverenskommelsen presenterades av de sex fördragspartierna. Överenskommelsen var i sig unik, men ”kontraktsparlamentarism” (Bale och Bergman, 2006: 1) där

partier bildar relativt kortvariga pakter som inte innebär regeringsmedverkan är ett inte helt okänt fenomen. Ett liknande exempel var den så kallade Lib-Lab Pact i Storbritannien 1977-1978. Decemberuppgårelsen innebar bland annat att ”största partikonstellation” – i praktiken det rödgröna blocket respektive Alliansen – skulle dels få bilda regering, dels få igenom sin statsbudget. För att kunna göra detta skulle den mindre partikonstellationen lägga ner sina röster. Även om regeringen potentiellt sett hade en majoritet emot sig bestående av dels den mindre partikonstellationen, dels övriga partier (i praktiken Sverigedemokraterna) skulle den därför kunna regera.

Decemberöverenskommelsen föll. Fallet hade föregåtts av debatter om allt från dess demokratiska halt till mer strategiskt och ideologiskt präglade argument om behovet av att ingå sakpolitiska uppgörelser över blockgränsen och om partiernas relationer till Sverigedemokraterna. Valet 2014 hade varit en triumf för Sverigedemokraterna. Övriga partier hade samtliga gjort mer eller mindre dåliga val. Svårast sargade var Moderaterna och Kristdemokraterna. Moderaterna tappade nästan åtta procentenheter och den tidigare omätligt populära partiledaren Fredrik Reinfeldt meddelade på valnatten att han skulle avgå. Kristdemokraterna gjorde ett av sina sämre val sedan partiet kom in i riksdagen och klarade med en hårsån fyraprocentspärren. Kort efter att Decemberöverenskommelsen presenterats aviserade dessutom partiledaren Göran Hägglund sin avgång. Båda partierna hade därför i oktober 2015 när överenskommelsen föll relativt nya partiledare, Anna Kinberg Batra (M) och Ebba Busch Thor (KD).

Statsminister Stefan Löfven hade i december 2014 visat att han inte väjde för ett extra val. Decemberöverenskommelsen avvärijde extra valet och lade fast ett transparent regelverk för regeringsbildningar och budgetomröstningar. Skulle överenskommelsen falla var det dock inte osannolikt att den parlamentariska osäkerheten ännu en gång skulle leda till hot om extra val. Enligt opinionsmätningarna såg det hösten 2015 fortsatt prekärt ut för både Moderaterna och Kristdemokraterna (se till exempel Novus poll of polls). Det kan därför förefalla paradoxalt att just de två partier som tycktes ha mest att förlora på parlamentarisk osäkerhet var de som faktiskt bröt uppgörelsen. Var verkligen partiledningarna i samklang med sina sympatisörskåror – och ändrades opinionen sedan överenskommelsen hade fallit? Den följande analysen studerar uppfattningar om Decemberöverenskommelsen bland partiernas sympatisörer före och efter att överenskommelsen rivits upp. Vi analyserar också vad som skiljer anhängare och motståndare till Decemberöverenskommelsen bland Moderaternas partisympatisörer – hur skall vi förklara och förstå motståndet mot Decemberöverenskommelsen inom det största oppositionspartiet?

Även om överenskommelsen var transparent rörde den dock vid demokratiska grundprinciper. Bland annat angavs att partier skulle lägga ner sina röster i vissa omröstningar. Var det så, att motståndet grundades i ett allmänt missnöje med hur svensk demokrati fungerar eller hade motståndet mera att göra med ideologiska

överbäganden? Det var onekligen uppenbart att Sverigedemokraterna uteslöts från inflytande. Sverigedemokraterna brukar i forskningen betraktas som ett ”pariaparti” som de övriga partierna inte vill samarbeta med (Loxbo 2015). I det avseendet avvek Decemberöverenskommelsen inte från hur partierna ditills hade agerat. Samtidigt visar valjarstudier att väljare regelmässigt placerar Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna ganska nära varandra till höger på en vänster-högerskala (Oscarsson, 2016:12). Var det så, att motståndarna till Decemberöverenskommelsen hade politiska åsikter som låg relativt nära Sverigedemokraternas partilinjé?

Bland vilka partisympatisörer var motståndet mot Decemberöverenskommelsen starkast?

Partiledningar behöver balansera olika typer av krav. Gunnar Sjöblom (1968; se även Strøm, 1990a; Strøm, 1990b; Müller och Strøm, 1999) talar om partiers mål på de tre ”arenorna”: internt stöd, valjarframgång samt parlamentariskt inflytande. Ända sedan överenskommelsen slöts hade det bubblat av kritik i flera M-distrikt. Vid Moderaternas stämma veckan efter Kristdemokraternas riksting väntades debatten bli hård. Att kritiken på Kristdemokraternas interna arena var stark framgick om inte annat på partiets riksting. Partiledaren föreföll under tinget inte vilja ta strid med kritikerna. Ledande moderata och kristdemokratiska partiföreträdare vittnade också om att de fick mängder med valjarreaktioner om att överenskommelsen var oförsvarbar (Bjereld mfl, 2016:Kapitel 9).

Tabell 1 visar inställningen till Decemberöverenskommelsen bland anhängare till riksdagens olika partier. Vad gäller den totala opinionen redovisar tabellen även opinionen uppdelad på dem som svarat före respektive efter det att avtalet bröts¹.

Bland samtliga tillfrågade uttryckte 16 procent en positiv inställning till Decemberöverenskommelsen medan 30 procent uttryckte en negativ inställning. De som inte kände till överenskommelsen uppgick till 25 procent, 10 procent hade ingen uppfattning och 19 procent tyckte att överenskommelsen varken var bra eller dålig. Balansmättet (procent mycket och ganska positiva till Decemberöverenskommelsen minus procent ganska och mycket negativa) var -14 för hela väljarkåren. Andelen som hade en negativ inställning till uppgörelsen var nästan dubbelt så stor som andelen som hade en negativ inställning, 30 procent mot 16 procent. Aktivisterna mot Decemberöverenskommelsen inom Moderaterna och Kristdemokraterna var således i samklang med sina respektive väljarkårer. Balansmåtten för moderata och kristdemokratiska sympatisörer ligger på -42 respektive -40. Bland allianssyskonens sympatisörer var också andelen negativa större än andelen positiva, men i mindre utsträckning med Centersympatisörer på -27 och Folkpartisympatisörer på -13. Bland Folkpartiets sympatisörer uppfattade 19 procent Decemberöverenskommelsen som positiv, motsvarande andel hos kristdemokratiska och moderata sympatisörer var 7 respektive 8 procent.

Sverigedemokraternas sympatisörer – vars parti ju uteslöts från inflytande via överenskommelsen – var mest negativa. Endast en enda procent av dem ansåg att Decemberöverenskommelsen var positiv. Balansmättet är -55.

Mest positiva till DÖ var Socialdemokraternas sympatisörer. Balansmättet ligger på +22. Även i Vänsterpartiet fanns en positiv övervikt (+15), liksom för sympatisörerna till Feministiskt initiativ (+20). Värdena var dock inte överdrivet positiva. Intressant är att till och med Miljöpartiet – ett parti som var en omedelbar vinnare i överenskommelsen, eftersom den säkrade fortsatt regeringsmedverkan – tycks ha haft svårt att övertyga sina sympatisörer om nyttan med avtalet. I undersökningen är lika många positiva som negativa (balansmätt 0).

Tabell 1 *Inställning till Decemberöverenskommelsen totalt och efter parti före respektive efter att överenskommelsen fallit (procent; antal svarande; balansmätt)*

	Mycket positiv		Ganska positiv		Varken/ eller		Ganska negativ		Mycket negativ		Ingen uppfattning		Känner ej till överenskommelsen		Summa procent	Antal svarande	Balansmätt		
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter					
Före/ efter 9 okt	4	3	13	10	19	20	15	11	18	16	8	11	23	29	100	939	594	-16	-14
Samtliga	4		12		19		13		17		10		25		100	1 533		-14	
V	9		23		23		9		8		9		19		100	100		+15	
S	9		19		22		5		1		13		31		100	397		+22	
MP	1		16		32		15		2		6		28		100	87		±0	
C	0		12		25		20		19		9		15		100	118		-27	
FP	2		17		27		19		13		5		17		100	88		-13	
KD	2		5		24		19		28		12		10		100	59		-40	
M	0		8		17		26		24		6		19		100	302		-42	
SD	0		1		8		7		49		5		30		100	201		-55	
FI	12		20		8		4		8		28		20		100	25		+20	

Kommentar: Frågan löd: *Allmänt sett, vilken är din inställning till den så kallade Decemberöverenskommelsen? respektive Din åsikt: Vilket parti tycker du bäst om idag?* Svarsalternativen är *Mycket positiv, Ganska positiv, Varken positiv eller negativ, Ganska negativ, Mycket negativ, Ingen uppfattning, Känner ej till överenskommelsen*. Balansmättet i tabellen avser andelen som svarat antingen mycket eller ganska positiv, minus andelen som svarat ganska eller mycket negativ. Balansmättet kan variera mellan -100 och +100 även om det förutsätter att alla svarande känner till överenskommelsen och har en uppfattning om den. Procentalen är avrundade till närmaste heltal.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Tabell 1 bekräftar bilden av att det var bland Moderaternas och Kristdemokraternas sympatisörer som trycket var som störst att lämna Decemberöverenskommelsen. Tabellen visar också att opinionen totalt sett påverkades ganska marginellt av att Decemberöverenskommelsen föll.² Givet utvecklingen på väljararenan fanns alltså ganska goda skäl för partiledningarna i Moderaterna och Kristdemokraterna att

lämna avtalet – så länge partiledningarna ville ge efter för opinionstrycket. Men varför blev då uppgårelsen så kontroversiell hos sympatisörerna?

Paradoxalt nog var det trots delvis starkt borgerligt motstånd ganska enkelt att beskriva Decemberöverenskommelsen som en framgång för Alliansen snarare än för Socialdemokraterna. Visserligen kunde Stefan Löfven sitta kvar som statsminister men moderatledaren Fredrik Reinfeldt hade under ett antal år propagerat för en av grundstenarna i Decemberöverenskommelsen – att partierna skulle komma överens över blockgränsen om att ge största parlamentariska underlag möjlighet att bilda regering och att regera (Bjereld mfl, 2016:68, 82). DÖ bidrog till att cementera ett tvåblockssystem inom det allt rörigare svenska flerpartisystemet så att väljarna skulle ställas inför tydliga regeringsalternativ. För Moderaterna fanns en hel del strategiska fördelar i att vara största parti – med den naturliga statsministerpretendenten – i ett enat Alliansblock. DÖ hade alltså potential att ställa Moderaterna i centrum av svensk politik. Avtalet stipulerade bland annat att Socialdemokraterna skulle släppa fram en borgerlig statsminister efter en valförlust – vilket var en ren framgång för de borgerliga partiledningarna. Socialdemokraternas och Miljöpartiets starka önskemål om att partierna också skulle enas om att samarbeta över blockgränsen hade slutat med några ganska försiktiga formuleringar om samtal på tre områden. Alliansledarna kunde också med visst fog hävda att de tagit initiativet till överenskommelsen. De hade fört fram ett förslag om skärpta spelregler för minoritetsstyre redan i upptakten till regeringskrisen, när Sverigedemokraterna gjort klart att de tänkte bryta praxis och fälla regeringens budget.

I en debattartikel i Dagens Nyheter den 9 december vidareutvecklade de borgerliga partiledningarna sina tankegångar. Där skisserades en uppställning liknande den som sedan blev Decemberöverenskommelsen. Därefter skulle Kristdemokraternas dåvarande partiledare Göran Hägglund spela en aktiv roll för att knyta kontakt med Socialdemokraterna och få igång de konkreta förhandlingarna. Det gick alltså att tolka avtalet som en seger för Alliansen, trots det växte kritiken bland debattörer och inom Moderaterna och Kristdemokraterna (Bjereld mfl, 2016:251 ff).

Som framgår av Tabell 1 ovan fördelade sig väljarkåren ganska tydligt i förhållande till de kortsiktigt strategiska möjligheterna att nå regeringsmakten för det egna partiet som kunde knytas till vad Decemberöverenskommelsen stadgade. Sverigedemokraterna hade inget att vinna på Decemberöverenskommelsen – mer än just möjligheten att profilera sig som det enda riktiga oppositionspartiet. Sverigedemokratväljare var också mest kritiska av alla eftersom möjligheten till inflytande i riksdagen helt plötslig tycktes försvinna. Socialdemokraterna däremot kunde regera vidare efter Decemberöverenskommelsen och mycket riktigt var de socialdemokratiska väljarna mest positiva. Strategiska väljaröversväganden för oss därför ett steg närmare varför vissa sympatisörer var negativa medan andra var positiva. Denna förklaring kan dock inte på något självklart sätt användas för att förstå varför Decemberöverenskommelsen var så kontroversiell hos moderater och kristdemokrater?

Varför var överenskommelsen så kontroversiell hos moderater?

En viktig politisk drivkraft rör ideologiska grundvärderingar om demokrati och vänster-högerposition. Decemberöverenskommelsen berörde grundläggande frågor om hur beslut fattas i en demokrati. Hade därför kontroversialiteten och upprördheten hos moderata sympatisörer att göra med uppfattningar om demokrati? Visserligen hade hela sex av riksdagens partier – med 83 procent av mandaten i riksdagen i ryggen – ställt sig bakom avtalet. Närsomhelst kunde såväl enskilda riksdagsledamöter som partier lämna överenskommelsen utan några juridiska represalier. Dessutom placerade sig överenskommelsens regler mycket nära den svenska författningspolitiska praxis och regelverk som bäddar för att regeringsbildning och budgetomröstningar underlättar minoritetsregerande (Bjereld mfl, 2016:kapitel 8). Däremot synliggjordes författningspolitiska principer som sällan eller aldrig diskuteras allmänt. Regeringsformen är via regeln att en statsminister kan väljas så länge inte en majoritet av riksdagens samtliga ledamöter (det vill säga minst 175) röstar emot i praktiken väldigt tillåtande mot att minoritetsregeringar bildas. Regeringsformen nämner dock inte explicit minoritetsregeringar. Det gjorde däremot Decemberöverenskommelsen genom markörer om att partierna skulle lägga ned sina röster för att en minoritetsregering skulle kunna få igenom sin budget. Att minoritetsregeringar får igenom sina budgetar vid riksdagsomröstningar genom att partier lägger ned sina röster har varit praxis under lång tid, men lyfts inte i sig fram explicit i något regelverk eller blir föremål för allmän debatt. Decemberöverenskommelsen tydliggjorde däremot dessa författningspolitiska principer (Bjereld m fl, 2016:kapitel 10). Var motståndet hos moderater helt enkelt uttryck för en besvikelse hos dem som är kritiska till hur svensk demokrati fungerar rent generellt?

Tabell 2 visar skillnader mellan moderata sympatisörer som inte är nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige och sådana som är nöjda. Bland de M-sympatisörer som var mest nöjda med demokratin var mer än var fjärde – 27 procent – positiv till Decemberöverenskommelsen. Så var det inte bland de M-sympatisörer som var missnöjda med hur demokratin fungerar. Från gruppen som är mycket nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige till den som inte alls är nöjd förändras balansmättet från -27 till -84 i synen på Decemberöverenskommelsen. Antalet svarande i den mest missnöjda gruppen är litet men även i den grupp som inte är särskilt nöjd med demokratin är balansmättet mycket negativt: -73.

Det förefaller alltså som om de moderater som redan var missnöjda med hur demokratin fungerar i Sverige kom att uppfatta Decemberöverenskommelsen i särskilt mörka färger.

Vi kan således konstatera ett samband mellan missnöje med demokratin sätt att fungera och motstånd mot Decemberöverenskommelsen. Huruvida det i första hand var missnöje med demokratin som färgade av sig på inställningen till Decemberöverenskommelsen eller om det var inställning till överenskommelsen i sig som gjorde moderata sympatisörer besvikna på demokratin sätt att fungera får vi emellertid låta vara osagt.

Tabell 2 *Inställning till Decemberöverenskommelsen bland moderata partisympatisörer, efter uppfattning om hur demokratin fungerar i Sverige (procent; antal; balansmätt)*

Moderata sympatisörer		Allmänt sett, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?			
		Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
<i>Allmänt sett, vilken är din inställning till den så kallade Decemberöverenskommelsen?</i>	Mycket positiv	3	0	0	(0)
	Ganska positiv	24	10	4	(0)
	Varken positiv eller negativ	18	26	19	(17)
	Ganska negativ	37	36	32	(17)
	Mycket negativ	18	28	45	(66)
	Procent	100	100	100	100
	Antal	33	134	47	12
	Balansmätt	-27	-54	-73	(-84)

Kommentar: Frågorna lyder: *Allmänt sett, vilken är din inställning till den så kallade Decemberöverenskommelsen?* respektive *Hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?* Svarsalternativen är *Mycket positiv, Ganska positiv, Varken positiv eller negativ, Ganska negativ, Mycket negativ* respektive *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd, Inte alls nöjd*. Balansmättet i tabellen avser andelen som svarat antingen mycket eller ganska positiv minus andelen som svarat ganska eller mycket negativ. Balansmättet kan variera mellan -100 och +100. Procenttalen är avrundade till närmaste heltal. Värden som baseras på mycket litet antal svarande har placerats inom parentes. Endast M-sympatisörer med åsikt om Decemberöverenskommelsen ingår i analysen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Låt oss nu gå över till vänster-högerinställning. Traditionellt har partier och väljare i Sverige orienterat sig efter motsättningar som har med omfördelning, välfärdsstat och marknadsekonomi att göra. Skiljelinjerna har sammanfattats i den så kallade vänster-högerekalan. Nästan ingen moderat sympatisör placerar sig dock till ”vänster” men skillnaderna mellan dem som placerar sig något till höger (balansmätt -50) och dem som står mycket till höger (balansmätt -70) är markant.

Högerorientering gör således utslag. Inom samma moderatsympatisörskår var det de som står längst till höger som var mest kritiska till Decemberöverenskommelsen.

Successivt har i det svenska partisystemet och i den svenska väljarkåren emellertid vuxit fram konfliktlinjer som har tänjt på begreppen ”vänster” och ”höger” och som har att göra med olika uppfattningar av frihetlig-auktoritär karaktär, ibland kallad GAL-TAN-dimensionen. ”GAL” står för Grön-Alternativ-Liberal (Green-Alternative-Libertarian) och ”TAN” står för Tradition-Auktoritär-Nationalistisk (Tradition-Authoritarian-Nationalist).³ Konflikter längs denna dimension rör

värden där konservativa uppfattningar om *tradition, familj, religion, nation, disciplin* och *lag och ordning* ställs mot mer liberala värden om *tolerans, alternativa livsstilar, normbrytande och individualitet*. Bland sakfrågor som brukar förknippas med den frihetlig/auktoritära dimensionen återfinns bland annat flykting- och invandringspolitik, feminism/jämställdhet, miljö/hållbar utveckling och frågor kring brott och straff (Flanagan och Lee, 2003).

I det svenska partisystemet har Sverigedemokraterna befunnit sig närmast den auktoritära polen medan övriga sju partier i varierande utsträckning har positionerat sig närmare den frihetliga polen (Jungar och Jupskås, 2014:225). Samtidigt vet vi att på ett av GAL-TAN-dimensionens nyckelområden, migrationspolitik, har moderata och kristdemokratiska väljare legat något närmare sverigedemokratiska väljares uppfattningar än vad andra partiers väljare har gjort (Sandberg och Demker, 2014:75, 76, 79). När svenska väljare ombeds placera riksdagspartierna ideologiskt är det ”vänster-högerdimensionen” som används. Riktigt vad väljare och sympatisörer lägger in i termen – traditionella omfördelningsfrågor eller mer GAL-TAN-präglade aspekter – vet vi inte, men när de ombeds placera partier längs dimensionen kommer Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna regelmässigt längst till höger (Oscarsson, 2016:12). Vad gäller GAL-TAN-präglade frågor hade dock Moderaterna under Reinfeldts partiledarskap medverkat till flera beslut av liberalt frihetlig karaktär, det vill säga åt GAL-ändan av GAL-TAN-dimensionen – främst kanske gäller det flera beslut om en öppnare flyktingpolitik, friare regler för arbetskraftsinvandring och att avstå från övergångsregler för fri rörlighet för medborgare för nya EU-medlemmar (Spehar mfl, 2013). När Moderaterna förlorade valet 2014 fanns därför vissa incitament för de sympatisörer som motsatte sig en liberalt frihetlig politik att mobilisera för andra värden. Kan det vara så att moderater som var kritiska till Decemberöverenskommelsen förutom att vara ”höger” också var mer profilerade i frågor som har GAL-TAN-karaktär än vad deras partivänner som var mer positiva till överenskommelsen var?

I det följande presenterar vi en analys av sambandsmått på korrelationen mellan inställning hos moderata sympatisörer i fyra GAL-TAN-typiska frågor och inställning till DÖ. Frågorna är inställning till att ta emot färre flyktingar i Sverige, till inställning till EU, till ett förbud mot tiggeri samt till ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Den samlade bilden av Tabell 3 visar på ett samband mellan TAN-orienterade åsikter bland moderata sympatisörer och motstånd mot Decemberöverenskommelsen. Av de fyra valda indikatorerna visar tre på ett signifikant samband (på ,95-nivån) med inställning till DÖ - flyktingfrågan, EU-frågan och tiggerifrågan. Starkast är sambandet mellan DÖ-inställning och inställning till flyktingar följt av EU-inställning och inställning till förbud mot tiggeri. I samtliga dessa frågor ligger DÖ-motståndarna nära den linje Sverigedemokraterna driver som parti. Vad gäller den fjärde indikatorn – satsa på samhälle med ökad jämställdhet – är sambandet inte signifikant. Nästan alla moderata sympatisörer vill satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet så på den variabeln finns nästan ingen variation.

Tabell 3 Samband mellan åsikt om Decemberöverenskommelsen och åsikt om flyktingmottagning, EU, tiggeriförbud och ett samhälle med ökad jämställdhet, bland moderata partisympatisörer (tau-b)

	Kendall's Tau-b	Signifikans
Ta emot färre flyktingar i Sverige	-.220	,000
Allmänt sett, vilken är din inställning till EU	+.123	,049
Införa ett förbud mot tiggeri	-.130	,022
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	.084	,145

Kommentar: Tau-b är ett sambandsmått som kan variera mellan -1 och +1. Ju större avstånd från 0, desto starkare samband. Antal svarande i analyserna varierar mellan 226 och 227.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Ett motsvarande samband finns också i väljarkåren i stort. I flyktingfrågan och tiggeriförbudsfrågan är sambandet något starkare (-,308 respektive -,256), i EU-frågan något svagare (-0,096). I väljarkåren som helhet återfinns också ett signifikant samband mellan vilja att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor och åsikt om Decemberöverenskommelsen (-,212).

Om vi illustrerar sambandet mellan TAN-GAL-ideologisk orientering och inställning till DÖ bland moderata partisympatisörer är bilden också tydlig. Värdena skiljer sig lite åt beroende på fråga men skillnaden i balansmått mellan de olika ideologiskt orienterade grupperna ligger på mellan 17 och 37 balansmåttsenheter. Bland dem som är mycket negativa till förslaget om att ta emot färre flyktingar i Sverige är drygt hälften (57 procent) också ganska eller mycket negativa till Decemberöverenskommelsen. I gruppen som är mycket positiv till förslaget om att ta emot färre flyktingar i Sverige däremot är det nära nog nio av tio (84 procent) som är ganska eller mycket negativa till överenskommelsen. Bland mycket EU-positiva moderater ligger balansmättet visavi DÖ på -51, ganska negativt med andra ord men bland dem som är ganska negativa till EU är balansmättet -85.⁴ På liknande vis varierar balansmättet från -51 bland moderater som tycker att det är ett mycket dåligt förslag att införa ett förbud mot tiggeri till -68 bland dem som tycker det är ett mycket bra förslag att införa ett tiggeriförbud.

De flesta moderata sympatisörer har varit mer eller mindre kritiska till DÖ men i den grupp som gärna ser färre flyktingar och tiggeriförbud och som är negativa till EU återfinns alltså det största motståndet mot Decemberöverenskommelsen. Precis dessa frågeområden är även ideologiskt prioriterade för Sverigedemokraterna. Uppenbarligen har en del av den moderata sympatisörskåren haft ideologiska skäl att ifrågasätta Decemberöverenskommelsen som på flera sätt cementerade den traditionella blockpolitik som haft svårt att inrymma de ideologiska element Sverigedemokraterna fört in i svensk politik.

Decemberöverenskommelsen: Symbolfråga för moderater med konservativa värderingar

Moderaterna och Kristdemokraterna hade via Decemberöverenskommelsen klarat av att hitta en väg ur regeringskrisen och undanröja hotet om extra val. Men de hade inte klarat att successivt förankra uppgörelsen hos sina väljare sedan den presenterats.

Det går att göra två olika tolkningar av resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2015. Den ena är att kritiken mot DÖ mobiliserade väljare i relation till vad Decemberöverenskommelsen kunde förväntas innebära för partiernas parlamentariska inflytande. Socialdemokraterna kunde trots allt regera vidare och mycket riktigt var deras sympatisörer relativt positivt inställda till överenskommelsen. Ett extra val hade tårt på partiets kampanjkassor och skulle dessutom riskera ge ännu fler mandat till Sverigedemokraterna. Sverigedemokraternas sympatisörer hade däremot välgrundade skäl att se med misstänksamhet på Decemberöverenskommelsen som konkret bidrog till att utestänga deras parti från parlamentariskt inflytande. För de borgerliga partierna låg överenskommelsens eventuella positiva parlamentariska effekter i en osäker framtid. Om Alliansen skulle bli största partikonstellation vid valet 2018 skulle enligt överenskommelsen de rödgröna släppa fram en borgerlig statsminister. Dessa partiers sympatisörer var inte särskilt entusiastiska till överenskommelsen. Mest negativa bland borgerliga sympatisörer var dock kristdemokrater och moderater.

Den andra tolkningen går ut på att moderaternas stora valförlust 2014 mobiliserade särskilt dem som var ideologiskt förankrade åt den konservativa TAN-ändan på GAL-TAN-dimensionen – som en reaktion mot den mer globalt libertära GAL-präglade regeringspolitik som fördes 2002-2014. Som vi har visat var det just dessa grupper som utvecklade starkast motstånd mot Decemberöverenskommelsen som tycks ha blivit en symbolfråga för moderater med konservativa värderingar. TAN-präglade uppfattningar i den moderata väljarkåren är inte i majoritet, men delas av en ganska betydande minoritet. I viktiga avseenden har de värderingar som ligger nära dem Sverigedemokraterna driver. Strategiskt kommer därför den moderata partiledningen att behöva ta ställning till hur denna alltmer mobiliserade konservativa grupp skall hanteras exempelvis i relation till vilka policy- och partisamarbetslinjer Moderaterna skall driva framöver.

Avslutningsvis går det inte att utesluta att motståndet mot Decemberöverenskommelsen var drivet av elitaktivister i partierna snarare än av gräsrotsgrupper. Vi vet från andra studier att elitors agerande är betydelsefullt för hur den allmänna opinionen utvecklas. Engagemanget kring Decemberöverenskommelsen var till en början relativt begränsat bland medborgarna. När DN/Ipsos undersökte synen på Decemberöverenskommelsen i juni 2015 visade det sig att hälften av väljarna inte ens visste vad den gick ut på (Dagens Nyheter). Av de som kände till avtalet, var drygt hälften positiva, medan en tredjedel ville riva upp uppgörelsen. Rödgröna

väljare var klart positiva, bland borgerliga vägde det jämnt. I den nationella SOM-undersökningen fyra månader senare var andelen som sade sig känna till avtalet högre, men även skepsisen.⁵ Opinionsen hade mobiliserats i större utsträckning.

Det går att beskriva kampen mot Decemberöverenskommelsen som ett exempel på lyckad opinionsbildning – som en Davids kamp mot Goliat med några få riksdagspolitiker och gräsrotter i uppror mot hela det politiska etablissemanget, inklusive ledningen för sex partier. Det var också den bild som Sverigedemokraternas partiledning ivrigt marknadsförde.

Riktigt så renons på inflytande var motståndarna inte. Från dag ett framfördes kritik på inflytelserika borgerliga ledarsidor i stora dagstidningar som Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet och Dagens Industri (Bjereld, mfl, 2016:Kapitel 1). Kritikerna fick också utförligt utrymme i dagspressen i samband med till exempel omröstningen om vårbudgeten i riksdagen. Kampen mot avtalet fördes även via internet. Inte minst var det på Facebook som den kritiske moderate riksdagsledamoten Finn Bengtssons anhängare samlade stöd (Bjereld mfl, 2016: 29, 254). Decemberöverenskommelsen illustrerar hur sociala medier gjort det allt svårare för partiledningar att tysta eller tona ned kritik.

Inför budgetpropositionen och de borgerliga partiernas partistämmor och kongresser hösten 2015 tog bevakningen ny fart. Det går inte att utesluta att stämningarna runt Kristdemokraternas riksting – och den starkt kritiska medlemsopinionen i det partiet – kom att påverka väljarkårens uppfattningar.

Vi har visat att det fanns såväl strategiska som ideologiska motiv bakom motståndet mot Decemberöverenskommelsen. Frågan är hur partiledningarna ska hantera den.

De aktiva kritikerna i de borgerliga partierna har aldrig haft en gemensam bild av vad de ser som alternativet till en uppgörelse om spelreglerna. Är det sakpolitiska uppgörelser över blockgränsen? Är det snarare ändringar i regelverket för regeringsbildningen som uppfattas som alternativ? Eller är nästa logiska steg i själva verket samarbete med Sverigedemokraterna, i stället för fortsatt utfrysning? Sett till Moderaternas position i partisystemet finns det en uppenbar logik i om partiledningen skulle se fortsatt Allianssamarbete som en prioriterad strategi och möjligen som andrahandsalternativ ett samarbete med Socialdemokraterna. Blocköverskridande samarbeten mellan Socialdemokraterna och mittenparti skulle däremot isolera Moderaterna. SOM-undersökningen visar att det finns åsiktsmässiga beröringspunkter mellan delar av Moderaterna och Sverigedemokraterna, men om dessa partier närmar sig varandra riskerar Alliansen att spricka. Hur partiernas sympatisörer betraktar strategivalen vet vi inte säkert. Upproret mot Decemberöverenskommelsen visar att Moderaterna – och borgerligheten – står inför en komplicerad strategisk utmaning när det gäller vägval för politikens kommande huvudinriktning.

Noter

- ¹ I nationella SOM-undersökningen var det totalt 969 personer som svarade på enkäten innan DÖ hade fallit den 9 oktober. 594 personer svarade efter fallet.
- ² Inga systematiska skillnader uppträder heller om vi ser till utbildningsnivå eller ålder. Däremot var kvinnor mindre negativa än män (balansmått -9 respektive -23)
- ³ På engelska används termen "Libertarian". Kärnbetydelsen av det vidare begreppet "Libertarian" inkluderar dock sådant som *laissez-faire* kapitalism och en mycket långtgående prioritering av privat äganderätt framför allt annat. I GAL-TAN-sammanhang används termen istället för att beskriva sådant som handlar om "socialt liberala" värderingar, till exempel stöd för multikulturalism, HBTQ-rättigheter och kvinnors rättigheter (se till exempel Vachudova, 2013:44). Vi väljer att här på svenska använda termen "Liberal".
- ⁴ Väldigt få moderater är mycket negativa till EU.
- ⁵ Observera dock att frågekonstruktionerna skiljer sig åt vilket gör att försiktighet är viktigt vid jämförelser.

Referenser

- Bale, Tim & Torbjörn Bergman (2006). "A Taste of Honey Is Worse Than None At All? Coping with the Generic Challenges of Support Party Status in Sweden and New Zealand", *Party Politics*, 12: 189-209.
- Bjereld, Ulf, Eriksson, Karin & Jonas Hinnfors (2016). *Förhandla eller DÖ. Decemberöverenskommelsen och svensk demokrati i förändring*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Dagens Nyheter* 8 juni 2015.
- Flanagan, Scott C. & Aie-Rie Lee (2003). "The New Politics, Culture Wars and the Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies", *Comparative Political Studies*, 36: 235-70.
- Jungar, Ann-Cathrine & Anders Ravik Jupskås (2014) "Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family?", *Scandinavian Political Studies*, 37: 215-238.
- Müller, Wolfgang C. & Kåre Strøm (1999, red). *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Novus Poll of Polls. <http://novus.se/wp-content/uploads/2016/01/95273ab78214ce5bb1a00d89990f7c9d.pdf> (nedladdad 19 april 2016) <http://novus.se/wp-content/uploads/2016/01/95273ab78214ce5bb1a00d89990f7c9d.pdf> (nedladdad 19 april 2016).

- Oscarsson, Henrik (2016). *Flytande väljare*. Stockholm: SCB.
- Sandberg, Linn & Demker, Marie (2013). "Ökat motstånd mot flyktingar men starkt stöd för skäl till uppehållstillstånd", i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *Vägskäl*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Sjöblom, Gunnar (1968). *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Spehar, Andrea, Bucken-Knapp Gregg & Jonas Hinnfors (2013). "Ideology and Entry Policy: Why Non-Socialist Parties in Sweden Support Open Door Migration Policies", i Korkut, Umut, Bucken-Knapp, Gregg, McGarry, Aidan, Hinnfors, Jonas & Helen Drake (red), *The Discourses and Politics of Migration in Europe*. New York, PalgraveMacMillan, 2013.
- Strøm, Kåre (1990a). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, Kåre (1990b). "A Behavioral Theory of Competitive Political Parties", *American Journal of Political Science*, 34: 565-598.
- Vachudova, Milada Anna (2013). "The positions and fortunes of social democratic parties in East Central Europe", i Keating, Michael & David McCrone (red), *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

